

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384

Форма № Н-3.03

(найменування центрального органу управління освітою, власник)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Цивільний захист

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
підготовки спеціаліст, магістр

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 0801 Математика, 0802 Прикладна математика, 0803 Механіка,

(шифр і назва напрямку)

0702 Прикладна фізика, 0908 Електроніка, 0804 Комп'ютерні науки, 0702
Прикладна фізика, 0701 Фізика, 0703 Хімія

спеціальності 8.080101 Математика, 8.080201 Інформатика, 8.080202

Прикладна математика, 8.080301 Механіка, 8.070201 Радіофізика і електроніка,

(шифр і назва спеціальності)

8.070204 Біофізика, 8.090804 Фізична та біомедична електроніка, 8.080401

Інформаційні управляючі системи та технології, 8.070203 Прикладна фізика,

8.070202 Експериментальна ядерна фізика та фізика плазми, 8.070101 Фізика,

8.070102 Фізика твердого тіла, 8.070105 Астрономія, 8.070301 Хімія

(Шифр за ОПІ _____)

Харків
20____ рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Харківським національним університетом ім. В.Н.Каразіна
(повне найменування вищого навчального закладу)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бейлін М.В., доцент кафедри безпеки життєдіяльності, к.т.н., с.н.с.
Квітковський Ю.В., старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності

Обговорено та рекомендовано до видання Президією Науково-методичної комісії з напрямку підготовки

(шифр і назва напрямку)

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Цивільний захист” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів (магістрів) напрямку _____ (назва освітньо-кваліфікаційного рівня) (спеціальності) “_____”.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основи забезпечення безпечних умов існування людини при виникненні аварії та надзвичайної ситуації.

Міждисциплінарні зв'язки: «Основи охорони праці», «Основи екології», «Безпека життєдіяльності»

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Введення у дисципліну. Організація цивільного захисту. Нормативна та законодавча база.
2. Небезпечні та уражаючі фактори надзвичайних ситуацій.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Цивільний захист” є формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту (ЦЗ), з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Цивільний захист” є засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- роль і місце підрозділів МНС України в забезпеченні безпеки населення та територій під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- систему нормативних документів щодо захисту населених пунктів, промислових та інших об'єктів від чинників надзвичайних ситуацій у частині стосовній;
- стратегію державної політики у сфері цивільного захисту;
- склад збитків від надзвичайних ситуацій;
- поняття та види ефекту та ефективності в галузі цивільного захисту;
- сутність і функції страхування у галузі цивільного захисту.

вміти :

- визначати рівень збитків від НС;
- визначати прямі та побічні збитки від НС;
- користуватися методикою проведення обґрунтування доцільності та оцінки ефективності організаційно-технічних заходів цивільного захисту;
- оцінювати ефективність при обґрунтуванні заходів щодо удосконалення заходів безпеки.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 36 години/1,0 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Введення у дисципліну. Організація цивільного захисту. Нормативна та законодавча база.

Тема 1. Порядок вивчення дисципліни. Організація цивільного захисту в Україні.

Ознайомлення студентів зі структурою дисципліни, порядком проведення занять, основними завданнями, які необхідно виконати протягом вивчення дисципліни. Історія розвитку й етапи формування системи цивільного захисту у колишньому СРСР. Історія розвитку системи цивільного захисту в Україні. Терміни «Цивільна оборона» і «Цивільний захист». Роль, місце і завдання цивільного захисту в структурі заходів щодо забезпечення життєдіяльності населення України.

Тема 2. Організація цивільного захисту за кордоном. Нормативно-законодавча база цивільного захисту в Україні

Цивільна оборона зарубіжних держав (на прикладі США, ФРН, Нідерландів, Канади та Росії). Нормативно-законодавча база цивільного захисту в Україні. Єдина державна система цивільного захисту України. Основні завдання цивільного захисту та пріоритетні напрямки розвитку.

Змістовий модуль 2. Небезпечні та уражаючі фактори надзвичайних ситуацій.

Тема 3. Розповсюдження уражаючих факторів при виникненні надзвичайних ситуацій.

Основні різновиди надзвичайних ситуацій, їх описи та характеристики, терміни та визначення. Надзвичайні ситуації техногенного, природного, соціально-політичного та військового характеру. Уражаючі фактори надзвичайних ситуацій. Аварії, їх характеристики. Особливо небезпечні інфекційні захворювання людей та тварин. Надзвичайні ситуації, які пов'язані з змінами стану суші, атмосфери, гідросфери, біосфери та соціально-політичних обставин. Рятувальні і невідкладні аварійно-відновлювальні роботи в осередках надзвичайних ситуацій. Інженерні роботи в осередках ураження і зонах стихійного лиха. Класифікація надзвичайних ситуацій за рівнями та за походженням. Національний класифікатор ДК 019:2010.

3. Рекомендована література

Керівні документи:

1. Конституція України 28.06.1996 року;
2. Закон України „Про правові засади цивільного захисту” від 24 червня 2004 року;
3. Закон України „Про цивільну оборону України” від 03.02.1993 року № 2974 ХП;
4. Закон України „Про надзвичайний стан” від 26.06.1992 року № 2501 ХП;
5. Закон України „Про аварійно – рятувальні служби” від 14.12.1999 року № 1281 ХП;
6. Закон України „Про війська цивільної оборони” від 24.03.1999 року № 556 ХІУ;
7. Закон України „Про пожежну безпеку” від 17.12.1993 року № 3745 ХП;
8. Закон України „Про захист населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” від 08.06.2000 року № 1809 ІІІ;
9. Закон України „Про об’єкти підвищеної небезпеки” від 18.01.2001 року № 2245 ІІІ;
10. Указ Президента України „Про заходи щодо вдосконалення державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення і територій від наслідків НС” від 27.01.2003 року № 47/2003;
11. Указ Президента України „Про рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 11.11.2002 р. „Про стан техногенної та природної безпеки в Україні” від 04.03.2003 року № 76/2003;
12. Указ Президента України „Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від НС техногенного та природного характеру” від 09.02.2001 року № 80/01;
13. Указ Президента України „Про вдосконалення управління у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” від 21 листопада 2003 року № 1328/2003;
14. Указ Президента України „Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно – рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року” від 19 грудня 2003 року № 1467/2003;
15. Постанова Кабінету Міністрів України „Про єдину державну систему запобігання та реагування на НС техногенного та природного характеру” від 03.08.1998 року № 1198;
16. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про Цивільну оборону України” від 10.05.1994 року № 299;
17. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку класифікації НС техногенного та природного характеру за їх рівнями” від 24.03.2004 року № 368;
18. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок визначення збитків від наслідків НС” від 15.02.02 № 175;
19. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження положення про штаб з ліквідації надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру від 19.08. 2002 року № 1201;
20. Постанова Кабінету Міністрів України „Про комплексні заходи, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики у сфері захисту населення і територій від НС техногенного та природного характеру запобігання та реагування на них, на період до 2005 року” від 07.02.2001 року № 122;
21. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок використання коштів резервних фондів бюджетів” від 29.03.2002 року № 415;
22. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Програми попередження та реагування на НС техногенного та природного характеру 2000 – 2005 років” від 22.08.2000 року № 1313;
23. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок створення та використання матеріальних резервів для попередження та ліквідації наслідків НС техногенного та природного характеру і їх наслідків” від 29.03.2001 року № 308;
24. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Плану реагування на НС державного рівня” від 16.10.2001 року № 1567;
25. Постанова КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми розвитку цивільного захисту на 2009—2013 роки» від 20.08.2008 № 1156-р
26. Національний класифікатор «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010
27. Наказ МНС України „Про Регламент інформаційної взаємодії при виникненні НС техногенного та природного характеру, їх ліквідації та мінімізації наслідків” від 18.12.2000 року № 335;

28. Наказ МНС України „Про затвердження класифікаційних ознак НС” від 22.04.2003 року № 119;
29. Наказ МНС України „Про організацію оперативно – чергової служби в територіальних штабах Цивільної оборони та надзвичайних ситуацій” від 28.01.1998 року № 31;
30. Наказ МНС України „Про затвердження Типових інструкцій „Про мобільно – оперативну групу територіальних штабів Цивільної оборони та надзвичайних ситуацій для роботи в районах загрози або виникнення НС” від 10.03.1998 року № 63;
31. Наказ МНС України „Про організацію управління під час ліквідації НС” від 07.03.2003 року № 63;
32. Наказ МНС України „Про вдосконалення системи оперативного інформування в структурі МНС України” від 15.10.2003 року № 392

Базова

1. Бикова О.В. Болієв О.В., Деревинський Д.М., Єлісеєв В.Н., Миронець С.М., Осипенко С.І., Півень Ю.О. та інш. Основи цивільного захисту: Навч. посібник К: 2008.– 223 с.
2. Васійчук В.О., Гончарук В.Є., Качан С.І., Мохняк С.М. Основи цивільного захисту: Навч. посібник / Львів, 2010.- 384 с.
3. Гончарук В.Є., Качан С.І., Орел С.М., Пуцило В.І., «Оцінка обстановки у надзвичайних ситуаціях». Навчальний посібник, Видавництво НУ «Львівська політехніка». Львів, 2004р.,-136с.
4. Євдін О.М., Могильниченко В.В. та ін. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.1. "Техногенна та природна небезпека". Т.3."Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони) та містобудування".Посібник.- К.: КІМ, 2007, 2008.- 636 с.,- 152 с.
5. Михайлюк В.О. Цивільний захист: Навчальний посібник. Ч.3: Цивільна оборона. – Миколаїв: УДМТУ, 2002.- 155 с.
6. Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. Цивільна безпека: Навч. посібник.– К: Центр учбової літератури, 2008.– 158 с.
7. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. -К., 2008. -286с.
8. Русаловський А.В., Вендичанський В.Н. Цивільний захист: Навч. Посібн./За наук.ред. Запорожця О.І., -К.: АМУ, 2008, -250с.
9. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник.– К: Знання-Прес, 2007.– 487 с.
10. Сусло С.Т., Заплатинський В.М., Харамда Г.М. Цивільний захист: Навч. посібник/ За ред.. проф.. М.О. Біляковича.– К.: Арістей, 2007.– 386 с.
11. Якимов Ю. М. Медицина катастроф. Х., Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. - 155 с.

Допоміжна

1. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В. Казачков И.В., Литвинов В.В., Письменный Е.Н. Культура безопасности на ядерных объектах Украины. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПИ, 2009, -363с.
2. Глотов “Безопасность жизнедеятельности человека на морских судах“, 2000г. 320с.
3. Довідник з цивільної оборони / Г.Г. Міговіч, ЗАТ "Українська технологічна група". К. – 1998. – 526с.
4. Джиргей В.С., Жидецький В.Ц., Безпека життєдіяльності. Львів “Афіша”,1999.-252с.
5. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С., Цивільна оборона. Навчальний посібник / За ред. Кашина П.І. - Львів, "П.П. Васильович К.І.", 2005-338 с.
6. Збірник нормативно-правових актів з питань надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.Вип.3.Під заг.ред. В.В.Дурдинця- Київ: Агенство “Чорнобильінтерінформ”, 2001.-532с.
7. Методичні вказівки з курсу "Цивільна оборона" для студентів магістратури денної форми навчання / Укл.: О.І. Бабенко, Р.І. Черевко. – К.: КДЕУ, 1997. –136 с.
8. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. - 125 с.
9. Основи соціоекології: Навч. посіб. / Г.О. Бачинський, Н.В. Бернада, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г. О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
10. Петров К.М. Общая экология. Химия. – С.-Пб., 1997 – 352 с.
11. Програма дій “Порядок денний на ХХІ сторіччя”. К.:” Інтерсфера”., 2000.-359 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
2. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua> .
3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.com.
5. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.

6. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.
7. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
8. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
9. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
10. Новини про поточні події у світі, в т. ч. про надзвичайні ситуації <http://www.100top.ru/news/> (російською мовою).
11. Сайт, присвячений землетрусам та сейсмічному районуванню території <http://www.scgis.ru/russian/>.
12. Сайт, присвячений надзвичайним ситуаціям природного характеру <http://chronicl.chat.ru/>.
13. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> (англійською мовою).
14. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.eriukr.net/index.htm>.
15. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).
16. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
17. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
18. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.
19. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
20. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
21. <http://www.budinfo.com.ua> - Портал «Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ».

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік, який проводиться у вигляді письмового тестового опитування.

5. Засоби діагностики успішності навчання Для систематизації та узагальнення отриманих знань, за змістовними модулями дисципліни проводиться модульна контрольна робота, яка передбачена одна на дисципліну. Контрольна робота має за мету поглибити теоретичні знання з курсу дисципліни. У процесі опанування навчальним матеріалом студенти виконують розрахунково-графічну роботу